MONEDELE – MIJLOC DE PROPAGANDĂ ÎN IMPERIUL ROMAN. PROVINCIA DACIA

Sergiu MATVEEV

Reformele lui Caius Marius din ultimul deceniu al secolului al II-lea a. Chr. au oferit posibilitatea unor personalităţi, să-şi impună autoritatea personală înaintea organelor puterii de stat ale Republicii Romane. A fost, însă, nevoie de mai multe decenii pentru ca această autoritate să fie propagată deschis. Acceptul din partea cetăţenilor romani s-a datorat războaielor civile din secolul I a. Chr. care prin fărădelegile şi atrocităţile promovate au influenţat puternic psihicul individual şi comunitar. Generalii romani, începând cu Lucius Cornelius Sulla au început să emită masiv monede din aur, în special pentru plata legionarilor. Campania în Gallia condusă de Gaius Iulius Caezar, prin cantitatea mare de aur adusă în Roma a devalorizat mult monedele din acest metal. Aceste monede, confecţionate deseori fără acordul Senatului, urmau să sporească autoritatea emitentului nu numai prin funcţia lor de mijloc de circulaţie, dar şi prin informaţiile oferite în imagini şi legendă.

Importanţa monedelor ca mijloc de propagandă a fost pe deplin realizată pe timpul în timpul triumvirilor, în special de împăratul Octavian, când se definitivează sistemul imperial bimetalic (aur-argint) al monedelor romane, chiar daca continua şi emiterea monedelor din alte metale sub controlul Senatului. În realitate monetăria senatorială a devenit o subdiviziune a celei imperiale care producea numai mărunţiş, dar şi-a păstrat acest privilegiu pe toată durata Imperiului, prin amplasarea siglei „SC” (*Senatum Consultum*) pe toate monedele de cupru.

Între anii 31 a. Chr. şi 14 p. Chr. Octavian a emis mai multe sute de tipuri monetare care urmau să promoveze imaginea sa şi a familiei, măreţia faptelor sale, spre exemplu: victorii, construcţii, recuperarea stindardelor pierdute de legiunile lui Crassus în Parţia etc. Această politică monetară a fost preluată şi de urmaşii lui Octavian.

La sfârşitul secolului I p. Chr. statul roman, aflat în expansiune spre Dunărea de Jos, se confrunta tot mai des cu dacii. Monedele au reflectat aceste evenimente prin apariţia numelui de *Dacicus*, la titulatura imperială de pe legende sau prin prezentarea unor piese caracteristice dacilor, precum sabia curbată, stindardul dacic etc. Primul căruia i-a fost acordat titlul *Dacicus* a fost Marcus Ulpis Traianus după campania din 101-102, urmat de Antoninus Pius cu acelaşi titlu primit în anul 157. Constantin cel Mare, pentru restabilirea autorităţii romane asupra unor teritorii nord-dunărene şi construcţia

unui pod peste Dunăre, precum şi a mai multor castre, a acceptat şi el în anul 336 titlul – *Dacicus Maximus*. Spre sfârşitul perioadei de dominaţie romană în Dacia, cinci împăraţi, după războaiele cu dacii răzvrătiţi, şi-au luat titlul de "*Dacicus Maximus*" şi de "*Carpicus Maximus*": Maximin Tracul în anul 236/238, Filip Arabul în anul 247, Traian Decius în anul 249/250, Gallienus în anul 257 şi Aurelian în anul 272/273.

Primele monede legate de războaiele cu dacii au fost bătute într-un număr redus pe timpul lui Domiţian, în memoria campaniile asupra dacilor din anii 86, 88-89, cu zeiţa Minerva pe revers.

Împăratul Traian a valorificat din plin, din punct de vedere propagandistic, cucerirea Daciei, pentru a diminua impactul psihologic al pierderilor asupra cetăţenilor Imperiului. Numărul mare de monede în care este prezentată Dacia denotă importanţa acordată acestei cuceriri, culmi care nu au mai fost atinse niciodată. Victoria în campania din 101-102 este marcată prin mai multe emisiuni monetare în legendele cărora, începând cu anul 104, împăratul Traian poartă titlul oficial de *Dacicus*. Împăratul este prezentat a fi sub protecţia zeilor, în special a lui Marte cu sau fără trofeu, Victoria, Hercule, Virtus, Fortuna, Abundenţa etc. Ultima indică alegoric asupra motivelor reale a atacului romanilor în Dacia. Prada preluată din Dacia a fost reprezentată printr-o serie de monede cu reprezentări de prizonieri daci.

Traian se pregătea de următoarea campanie în Dacia, şi arhitectul Apollodor din Damasc ridică un pod de piatră de peste Dunăre, între Drobeta pe malul stâng şi Pontes, pe cel drept. Eveniment imortalizat prin baterea monedelor care reprezentau podul şi pe zeul râului Danubius, care devenise binevoitor romanilor şi va impune Dacia să îngenuncheze. Danubius era personificat atât ca o femeie întinsă pe pământ, cât şi ca un bărbat cu coroniţă din alge, sprijinit pe un vas din care curge apa.

După cea de a doua campanie a fost emisă seria de monede cu legenda *Dacia Capta* (Dacia a fost cucerită), care includea mai multe tipuri, ele având pe revers pe *Roma Victrix* care calcă în picioare un dac, personificarea „Daciei plângând", sau reprezentarea unor prizonieri (bărbat sau femeie), stând pe o stâncă şi având alături piese din armamentul dacic (*congeries armorum*), evidenţiindu-se sabia curbă, suliţe, scuturi. Tipul „*Triumphator*" îl prezintă pe împărat în cvadrigă. Era promovată ideea că însuşi zeiţa Victoria a lipsit pe daci de puterea militară, de arme şi a plasat Dacia pe scutul romanilor, iar armele dacilor le-a dat romanilor. În scurt timp, după campania a doua, după standardele romane este organizată provincia, se stabilesc hotarele, forma de conducere, unităţile militare care vor staţiona aici, impozitele pe care provincia trebuie să le plătească etc. Aceste realizări au devenit realitate doar graţie legiunilor romane şi *Geniului* împăratului, recunoştinţa faţă de

care a fost prezentată în alte emisii monetare. Participarea directă în luptă, alături de ostaşi a împăratului a fost ilustrată prin tipul „*Debellator*", care prezintă imaginea împăratului ecvestru sau pe tron, călcând în picioare un dac. Revenirea din campania a II-a dacică la Roma a fost oglindită în medalionul *Adventus Aug*, care îl prezenta pe Traian însoţit de *Felicitas* şi ostaşi. Un tip mai rar are pe revers imaginea împăratului Traian care prezintă Senatului un dac îngenunchiat. Tipurile monetare prezintă încercările dacilor, pe parcursul războaielor, de a îmbuna zeiţa păcii cu ofrande, dar zeiţa, le calcă în picioare.

Este necesar de observat că, in ciuda rolului important adjudecat de flotele romane în diferite războaie, în caz concret *Flavia Moesica* pe Dunăre, ea nu a fost menţionată în emisii monetare.

Între timp s-a hotărât întemeierea unor oraşe, ca Nicopolis ad Istrum (101-102), Trophaeum Traiani (cca. 112), cat şi ridicarea monumentului triumfal pe locul luptei de la Adamclisi (106-109), a Columnei comemorative la Roma (anul 113), toate evenimentele regăsindu-se în emisii monetare. Pentru ca mesajul sa fie mai clar Imaginea cu Trophaeum-ul deseori era însoţită de un dac prizonier, sau de femeia care reprezenta Dacia. Se considera că după cele două războaie la Dunăre s-a impus *Pacea Dacica*.

Începând cu anul 112, inscripţia *Dacia Capta* din legendele monedelor este înlocuită cu *Dacia Augusta provincia*, care oglindea o nouă realitate administrativă în Imperiul Roman şi promova imaginea unei provincii înfloritoare. Dacia este reprezentată de o doamnă aşezată cu un stindard legionar în mână şi doi copii pe braţe care au în mâini struguri şi cereale.

După anul 117, noul împărat roman Hadrian, în ciuda înfierii de către Traian moştenirii tronului şi a titulaturii, inclusiv cea de *Dacicus*, necesita recunoaşterea din partea legiunilor romane, fapt reflectat pe emisiunile monetare. După primele emisii din anul 117, Hadrian va refuza la titlul de *Dacicus*, fiind profund afectat de situaţia din provincia nou creată. Printr-o serie monetară *Exercitus*, care îl prezintă pe împărat însoţit de un centurion cu *vitis* şi trei soldaţi cu stindarde, s-a anunţat cetăţenilor menţinerea Imperiului în provinciile cele mai îndepărtate, care includea Britannia, Dacia, Mauretania, Raetia, Syria etc., pe care le-a inspectat personal. Pe de altă parte această serie dovedeşte o sedentarizare a armatelor în aceste regiuni. Impotenţa de a face noi cuceriri impunea construcţia liniei de fortificaţii (*limes*). Divizarea Daciei în două provincii, în anii 118-119, a atras după sine apariţia unei serii monetare cu personificarea lor, însoţite de legendele *Dacia Superior* şi *Dacia Inferior*.

După retragerea de pe o parte a teritoriilor cucerite de Traian, Hadrian a emis o monedă (*Senatum Consultum*) specială cu numele Dacia, prin care anunţa că provincia rămâne în componenţa Imperiului, provincia fiind

reprezentată de o femeie cu aşezată pe o stâncă cu stindard roman şi sabie curbată dacică.

De numele a trei împăraţi ai dinastiei antoninilor: Traian, Hadrian şi Antoninus Pius este legată seria *Provincia*, din care făcea parte şi Dacia, personificată printr-o femeie cu arme tradiţionale, care oferă o coroană de laur romanilor. Coroana reprezenta ajutorul militar oferit prin intermediul unor detaşamente auxiliare.

În ciuda importanţei strategice şi a războaielor continue la Dunărea de Jos cu germanicii şi „dacii liberi", în următorii cca. 100 de ani motivul Daciei are o prezenţă redusă în lista preferinţelor, doar rareori meşterii monetari mai reveneau la ea. Cu toate acestea, Dacia aşa şi nu a obţinut o personificare „paşnică", păstrând pe întreaga perioadă de existenţă a provinciei chipul unei femei însoţită de stindarde şi/sau arme. Unii împăraţi aduc omagiu legiunilor care i-au susţinut în conflictele pentru putere. Cele două legiuni detaşamentele cărora au staţionat cel mai mult în Dacia, Legiunea XIII Gemina (cantonată între anii 106-270 la Apulum) şi Legiunea V Macedonica (cantonată între anii 107-161 la Troesmis şi între 166-274 la Potaissa), au fost comemorate în emisiuni ale împăratului Septimius Severus (193-211).

O emisiune foarte discutată provine din Lydia şi are pe avers pe efigia împăratului Lucius Verus (161-169), în legenda căreia pe revers este scris *Dacicul* (ΔΑΚΙΚΟC) în limba greacă. Pe reversul unei monede emisă de Marcus Aurelius (176-177) în cinstea victoriei în zona Dunării asupra germanicilor şi sarmaţilor apare şi stindardul dacic, fără ca ei să fie pomeniţi în legendă. Altă monedă îi reprezintă pe împăraţii Macrinus (217-218) şi Diadumenian (217-218), în spatele cărora este prezentă garda de corp dacică.

Titlul de "*Dacicus Maximus*" primit de împăraţii romani în secolul al III-lea nu este identificat în emisiunile monetare cunoscute.

La mijlocul secolului al III-lea războaiele la frontiera dacică readuc provincia în centrul atenţiei romanilor. În anul 246 împăratul Filip Arabul a acordat provinciei dreptul de a bate monedă la Sarmisegetuza[1] cu legenda *Provincia Dacia*. Seria era dedicată legiunilor din provincie: Legiunea V Macedonica şi Legiunea XIII Gemina, imaginea Victoriei fiind amplasată deasupra simbolurilor legiunilor: vulturul şi leul. Ele au apărut atât cu efigia împăratului, cât şi cu cea a soţiei sale Otacilia Severa şi fiului Filip II în pe emisiuni de sesterţiu, dupondiu şi as. Aceste monede servesc drept indiciu clar despre creşterea rolului legiunilor în impunerea pretendenţilor la tronul imperial, dar şi a menţinerii frontierelor în faţa atacurilor din partea barbarilor.

Împăratul Traian Decius (249-251) va promova, seria *Dacia*, în diferite nominale, provincia fiind personificată printr-o femeie cu baston cu cap de măgar în mână (legat de cultul fertilităţii). Pe o altă serie va apare legenda

[1] Există şi opinii că aceste monede ar fi fost confecţionate în atelierele din Viminacium ori Apulum.

Dacia Felix, iar bastonul va fi înlocuit cu unul roman. Monedele cu efigia Herrenniei Etruscilla, soţia lui Traian Decius, au continuat seria *Provincia Dacia*. Ea va fi prelungită pe timpul lui Herrenius Etruscus, Hostilianus, Trebonianus Gallus, Volusian, Aemilian, Valerian şi Gallienus. Astfel, din anul 246 p. Chr. vor fi bătute monede şi atelierele locale, care îşi vor exercita acest drept până în primii ani de domnie a împăratului Gallienus (253-268), care a închis mai multe ateliere provinciale, probabil pe la 256/257, şi pe cel din Dacia. Gallienus, din cele două legiuni din Dacia, va omagia doar Legiunea V Macedonica, Legiunea XIII Gemina, în timpul rebeliunii din anul 258, l-a susţinut pe uzurpatorul Ingenuus.

Încetarea emiterii emisiunilor monetare romane din Dacia la mijlocul secolului al III-lea, demonstrează scăderea autorităţii administraţiei romane în Provincie. Epitetul *Dacicus* va înlocuit definitiv de *Carpicus*, deseori însoţit de *Gothicus* şi *Sarmaticus*, care vor reflecta noua situaţie etnodemografică la Dunărea de Jos. După abandonarea provinciei doar doi împăraţi au obţinut titlul de *Carpicus Maximus*, în anul 297 – Diocleţian, iar în anul 298 – Maximian.

Din provincia romană Dacia, nu sunt cunoscute monede cu numele provinciei scris în limba greacă, se cunoaşte o moneda a împăratului Traian cu ΔAKIA în legendă, dar aceasta a fost bătută nu în Dacia, ci pe Creta. Oraşele greceşti ale Imperiului care se bucurau de dreptul de a confecţiona monedă cu legendă în limba greacă indicau titlul în lui Traian ...ΔAK..., fără a pomeni în vreun caz provinci Dacia.

Ultimele monede cu legenda *Dacia Felix* au fost confecţionate pe timpul împăraţilor Claudius II (268-270) şi Aurelian (270-275), ultimele deja la începutul retragerii administraţiei romane din provincie.

Din mulţimea monedelor romane se evidenţiază câteva monede omagiale cu efigia împăratului Titus (79-81) pe reversul cărora e prezentă titulatura emitenţilor care include şi pe cea de *Dacicus*. Monedele de acest fel au fost confecţionate pe timpul împăraţilor Traian (98-117) şi Traian Decius (249-251).

Bibliografie:

Abramzon M.G., *Monety kak sredstvo propagandy oficial`noj politiki Rimskoj Imperii*, Moskva, 1995.

Gazdac C., *Circulaţia monetară în Dacia şi provinciile învecinate de la Traian la Constantin I*, Cluj-Napoca, 2002.

Mattingly H., *Roman coins*, London, 1986.

Munteanu S., *Provincia Dacia pe monedele Romei imperiale*, Cluj-Napoca, 2002.

Popa A., Ciobanu L., *Moneda romană în Basarabia. Ghid metodic*, Chişinău, 2003.

Winkler I., *Moneda PROVINCIA DACIA*, in: SCN, V, 1971, p. 145-160.